

IMPLEMENTACIJA BOLONJSKE REFORME U BIH – EFEKTI NA TRŽIŠTE RADA

IMPLEMENTATION OF THE BOLOGNA REFORM IN BOSNIA AND HERZEGOVINA – EFFECTS ON THE LABOR MARKET

Zdenko Klepić, Luciana Boban, Monija Malešević
Sveučilište u Mostaru
Mostar

REZIME

Rad donosi osvrt na implementaciju Bolonjske reforme u BiH, analizirajući one elemente Bolonjske reforme i one ESG standarde kvalitete koji se najizravnije odnose na definiranje izlazne kvalifikacije te njezino pozicioniranje na tržištu rada, kako domaćem tako inozemnom. Pri tom se u obzir uzimaju zakonodavni okvir za visoko obrazovanje u BiH te interni akti javnih visokoškolskih ustanova u statusu sveučilišta/univerziteta. Razmatra se kako postojeća praksa utječe na pozicioniranje predbolonjskih i bolonjskih kvalifikacija na tržištu rada, uzimajući u obzir i priznavanje kvalifikacija u međunarodnom kontekstu.

Ključne riječi: Bolonjska reforma, zakonodavni okvir, javne visokoškolske ustanove, standardi kvalitete, elementi kvalifikacijskog okvira, tržište rada

ABSTRACT

The paper provides an overview of the implementation of the Bologna Reform in Bosnia and Herzegovina, analyzing those elements of the Bologna Reform and ESG quality standards that most directly relate to the definition of learning outcomes and the positioning of qualifications in the labor market, both domestic and international. The analysis takes into account the legislative framework for higher education in Bosnia and Herzegovina, as well as internal regulations of public higher education institutions with university status. It examines how current practices affect the labor market positioning of both pre-Bologna and Bologna qualifications, considering the recognition of qualifications in an international context.

Keywords: Bologna Reform, legislative framework, public higher education institutions, quality standards, elements of the qualifications framework, labor market

1. UVOD

Europski prostor visokog obrazovanja nije definiran prostorno, nego dokumentima koji čine okvir u kojem djeluju svi obrazovni sustavi koji mu pripadaju, a temelje se na principima i vrijednostima koji unutar tako definiranog prostora grade povjerenje na više razina: između različitih institucija unutar jedne države, između institucija različitih država, između institucija i pojedinaca, između institucija i društva u cjelini. Osiguranje kvalitete u visokom obrazovanju, kao jedna od tih vrijednosti, uvijek kad se događa, događa na razini visokoškolske ustanove kao ključnog nositelja Bolonjske reforme. Drugim riječima, ako se kvaliteta ne događa na razini visokoškolske ustanove, onda možemo reći da se ne događa uopće u području visokog

obrazovanja bez obzira što njega čine i druge institucije, iz jednostavnog razloga što taj sustav u cjelini mora imati mehanizam provjere ispunjenosti standarda kvalitete visokoškolskih ustanova te provođenja korektivnih mjera u skladu s preporukama za unapređenje. Implementacija Bolonjske reforme u svakoj državi, pa tako i u BiH, promatra se iz dvije perspektive: 1. zakonodavni okvir u kojeg su implementirani ključni elementi europskih deklaracija i konvencija, kao preduvjet implementacije te 2. provedba tih elemenata na razini visokoškolske ustanove i studijskog programa, s izravnim implikacijama na izgradnju društva znanja preko stečenih kvalifikacija.

2. TRANSFER EU DOKUMENATA U ZAKONODAVNI OKVIR BIH

Bolonjskoj deklaraciji prethodio je dokument s nazivom *Magna Charta Universitatum* (1988.), koji definira osnovna načela visokog obrazovanja (autonomija visokoškolskih ustanova, neraskidivost nastave i znanstvenog rada, sloboda znanstvenog izražavanja i europska humanistička tradicija). Nakon toga usvojena je *Lisabonska konvencija* (1997.), u kojoj se, naslanjajući se na prethodne europske konvencije o priznavanju, definiraju: osnovni pojmovi, nadležnosti tijela u postupku, osnovna načela procjene kvalifikacije, priznavanje različitih vrsta i razina kvalifikacija u različite svrhe. *Sorbonska deklaracija* (1998.) koju su potpisali ministri obrazovanja Francuske, Italije, Velike Britanije i Njemačke, referira se na *Lisabonsku konvenciju* te najavljuje osnovna načela *Bolonjske deklaracije* (sustav od tri ciklusa, ECTS, interdisciplinarnost, horizontalna i vertikalna prohodnost, mobilnost, zajednički referentni okvir). Dakle, i prije *Bolonjske deklaracije* donosile su se konvencije i deklaracije s ciljem ujednačavanja sustava visokog obrazovanja, ali *Bolonjska deklaracija* (1999.) smatra se ključnim dokumentom koji je potaknuo reformu visokog obrazovanja u Europi. Naslovljena kao „zajednička deklaracija europskih ministara obrazovanja“ i s potpisima predstavnika 29 zemalja, u *Bolonjskoj deklaraciji* definirano je šest ciljeva koji se smatraju temeljem za stvaranje Europskog prostora visokog obrazovanja, od kojih se ovdje izdvaja prvi cilj: „usporediv sustav stupnjeva obrazovanja, uz primjenu dodatka diplomu“. Navedeni cilj je dalje razrađen na *Berlinskom komuniqueu* (2005), na kojem su usvojena dva ključna dokumenta: *Europski kvalifikacijski okvir za visoko obrazovanje*, koji obuhvaća tri ciklusa, generičke deskriptore za svaku razinu, odnosno svaki ciklus, izražene ishodima učenja i rasponima ECTS bodova u prvom i drugom ciklusu te *Standardi i smjernice za osiguranje kvalitete u Europskom prostoru visokog obrazovanja* (ESG 2005), koji su revidirani *Komuniqueom iz Jerevana* (2015.) kao ESG 2015 [1].

Svrha navedenih dokumenata nije njihovo nominalno preuzimanje u državama potpisnicama Bolonjske deklaracije, nego jasna i vidljiva primjena na razini korisnika sustava, a to su u ovom slučaju i studenti koji su upisali studije prema Bolonjskoj reformi, ali i oni koji su i prije Bolonjske reforme svoje studije završili te stekli obrazovne isprave i sva prava koja s njima dolaze. I jedni i drugi su dionici sada već u europskom kontekstu jedinstvenog tržišta rada na kojem se pozivaju na prava stečena obrazovnom ispravom. Iz gore navedenog očituje se da se svrha visokog osiguranja manifestira kroz prepoznavanje i priznavanje (eng. *recognition*) stečenih kvalifikacija kako bi njihovi nositelji (studenti) bili zapošljivi i samozapošljivi te tako omogućili njihovu profesionalnu realizaciju. Prateći kronološki slijed formiranja i definiranja onoga što se danas službeno naziva Europskim prostorom visokog obrazovanja, jasno je da naglasak na priznavanje i prepoznavanje stečenih kvalifikacija prva eksplicitno naglašava *Lisabonska konvencija*, koja je prija svega odraz društvene potrebe za povjerenjem (europskog) tržišta prema svakoj pojedinoj stečenoj kvalifikaciji, bez obzira na karakteristike sustava iz kojeg je proizašla, ističući „kako je pravedno priznavanje kvalifikacija ključni čimbenik prava na obrazovanje“ te „da velika raznolikost obrazovnih sustava u Europskoj regiji odražava njezinu kulturnu, društvenu, političku, filozofsku, vjersku i gospodarsku raznolikost, te da je iznimna vrijednost koju treba u potpunosti cijiniti“. Pri tome naglasak na zapošljivosti nipošto

ne znači da je jedina svrha obrazovanja „podobnost“ pojedinca za tržište rada, nego upravo suprotno: kvalitetno obrazovanje koje rezultira visokom zapošljivošću pojedinca osigurava pojedincu mogućnost izbora, a izbor u svakom slučaju donosi slobodu kreiranja i privatnog i profesionalnog života, kako bi se pojedinac mogao ostvariti kao osoba. U tom kontekstu, svi dokumenti doneseni nakon *Lisabonske konvencije*, a među njima i *Bolonjska deklaracija*, samo su definirali instrumente kojima se omogućava provedba *Lisabonske konvencije*, pa bi se u kontekstu njene važnosti „bolonjska“ reforma mogla nazvati i „lisabonskom“ reformom.

Navedeni dokumenti čine okvir u kojem je kvalifikacije stečene u sustavima različitih zemalja moguće usporediti, vrednovati i procijeniti te koji time čini temelj za međuinstitucionalno i međudržavno povjerenje. S druge strane, svako odstupanje od navedenog okvira čini ugrozu i narušavanje navedenog povjerenja te dovodi u pitanje mogućnost usporedbe, procjene, vrednovanja, a time i prepoznavanja i priznavanja stečenih kvalifikacija.

U BiH, kao državi potpisnici *Bolonjske deklaracije*, temeljne odredbe Bolonjske reforme definirane su u sljedećim zakonskim i podzakonskim aktima na razini države:

- *Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini* (Službeni glasnik BiH", br. 59/07, 59/09) (u daljnjem tekstu: *Okvirni zakon*), u kojem je navedeno opredjeljenje prema Bolonjskoj reformi te visoko obrazovanje strukturirano kroz tri ciklusa obrazovanja

- *Odluka o Osnovama kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini* („Službeni glasnik BiH“, br. 31/11, 39/12) (u daljnjem tekstu: *Osnove kvalifikacijskog okvira u BiH*), u kojoj su, između ostalog, navedene razine kvalifikacija te njihovi generički deskriptori iskazani ishodom učenja u skladu s EQF-om, tri ciklusa visokog obrazovanja u skladu s Bolonjskom deklaracijom te odnos razina kvalifikacija prema bolonjskom programu u odnosu na stupnjeve stručne sprema prema predbolonjskom programu, čime se pravi nužna „premosnica“ postojećeg i novog „reformiranog“ sustava

- *Odluka o normama kojima se određuju minimalni standardi u području visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini* („Službeni glasnik BiH", br. 100/11, 26/19), koja se referira na ESG 2005, odnosno ESG 2015

- *Odluka o kriterijima za akreditaciju visokoškolskih ustanova u Bosni i Hercegovini* („Službeni glasnik BiH", br. 96/16), koja se referira na ESG 2015

- *Odluka o kriterijima za akreditaciju studijskih programa prvog i drugog ciklusa studija u Bosni i Hercegovini* (Službeni glasnik BiH ", br. 47/17), koja se referira na ESG 2015

- niz preporuka donesenih od Centra za informiranje i priznavanje dokumenata iz područja visokog obrazovanja (CIP), koje se, u skladu s *Lisabonskom konvencijom*, odnose na postupke priznavanja razdoblja studija i obrazovnih isprava stečenih u inozemstvu, neformalnog obrazovanja i informalnog učenja, i dr.

Vežano za pitanje prepoznavanja i priznavanja stečenih kvalifikacija te stečenih prava imatelja tih isprava, o kojima govori *Lisabonska konvencija*, a na koju se naslanjaju svi naredni akti kojima se definira Europski prostor visokog obrazovanja, *Okvirni zakon* u čl. 56. definira: „Lica koja su stekla određena naučna i stručna zvanja zadržavaju pravo njihovog korištenja u skladu s propisima prema kojima su ih stekli. Lica iz stava 1. ovog člana mogu tražiti od visokoškolske ustanove na kojoj su stekli ta zvanja da im u postupku i pod uvjetima predviđenim statutom visokoškolske ustanove izda dokument (potvrdu ili diplomu) o ekvivalenciji prije stečenog akademskog naziva s novim akademskim nazivima. Lica iz stava 1. ovog člana imaju pravo i na izdavanje dodatka diplomu“. Navedena odredba *Okvirnog zakona*, po svemu sudeći, imala je za cilj povezivanje postojećeg (zatečenog) sustava prije reforme s novim „reformiranim“ sustavom visokog obrazovanja, a način njene provedbe kasnije je definiran *Osnovama kvalifikacijskog okvira u BiH*, s ciljem da velika i značajna reforma kao što je Bolonjska reforma ne ugrozi niti pojedince niti sustave kojih su oni dio.

Budući da su na temelju *Okvirnog zakona* usvojeni zakoni o visokom obrazovanju svih 12 nadležnih obrazovnih vlasti, u tim zakonima su se iz *Okvirnog zakona* prenosile odredbe o

opredijeljenost za Bolonjsku reformu, strukturi visokog obrazovanja kroz tri ciklusa s definiranim ECTS bodovima te prava osoba koja su stekla zvanja da zadržavaju pravo njihova korištenja te da imaju pravo od visokoškolske ustanove tražiti dokument o ekvivalenciji prije stečenog naziva s novim akademskim nazivom. S druge strane, budući da *Okvirni zakon* ne spominje razine kvalifikacija, nego samo tri ciklusa visokog obrazovanja s pratećim ECTS bodovima, niti jedan zakon o visokom obrazovanju nadležnih obrazovnih vlasti također ne spominje razine kvalifikacija, što znači da su *Osnove kvalifikacijskog okvira u BiH* jedini dokument u BiH koji definira razine kvalifikacija i njihove generičke deskriptore izražene ishodom učenja u skladu s EQF-om.

Koliko su elementi navedeni u *Osnovama kvalifikacijskog okvira u BiH* (razine kvalifikacije i generički deskriptori) važni za implementaciju Bolonjske reforme, očito je iz standarda definiranih u ESG 2015 [2], kroz standard 1.2. („Kvalifikacije koje se dodjeljuju temeljem programa treba jasno opisati i predstaviti, pozivajući se na odgovarajuću razinu nacionalnog kvalifikacijskog okvira za visoko obrazovanje pa time i na Kvalifikacijski okvir Europskog prostora visokog obrazovanja.“) te kroz standard 1.4. („Primjereni postupci priznavanja počivaju na: usklađenosti praksi priznavanja na visokom učilištu s načelima Lisabonske konvencije o priznavanju; suradnji s drugim visokim učilištima, agencijama za osiguravanje kvalitete i nacionalnim ENIC i NARIC uredima, kako bi se osiguralo ujednačeno priznavanje u cijeloj zemlji. Završetak studija predstavlja vrhunac razdoblja studiranja. Studenti moraju dobiti dokumentaciju koja pojašnjava stečenu kvalifikaciju, uključujući ostvarene ishode učenja te kontekst, razinu, sadržaj i status studija koji su pohađali i uspješno završili.“)

Navedeni standardi iz ESG 2015 u BiH su preuzeti u:

- *Odluci o kriterijima za akreditaciju visokoškolskih ustanova u Bosni i Hercegovini*, kroz kriterij 2. („visokoškolska ustanova ima uspostavljene procedure kojima osigurava da su planirani ishodi učenja i korištenje sistema kredita izraženih kroz ECTS bodove u skladu sa važećim kvalifikacijskim okvirom“) te kriterij 4. („visokoškolska ustanova ima uspostavljen sistem za priznavanje kvalifikacija i perioda studiranja u skladu sa Lisabonskom konvencijom o priznavanju kvalifikacija, te prethodnog učenja“, „visokoškolska ustanova pravovremeno studentima obezbjeđuje potvrdu/uvjerenje o diplomiranju, uključujući dodatak diplomi“)

- *Odluci o kriterijima za akreditaciju studijskih programa prvog i drugog ciklusa studija u Bosni i Hercegovini* kroz kriterij 2.: („Ishodi učenja su utvrđeni i navedeni na svakom nivou studijskog programa, te su povezani sa standardima kvalifikacija, Kvalifikacijskim okvirom u BiH i Okvirom kvalifikacija Evropskog prostora visokog obrazovanja (FQ-EHEA.)“) te kriterij 4. („procedure za priznavanje su u skladu sa Lisabonskom konvencijom o priznavanju“; „Diplomiranim studentima se dodjeljuje dokument koji pojašnjava stečenu kvalifikaciju, uključujući ostvarene ishode učenja, te kontekst, razinu, sadržaj i status studija koji su pohađali i uspješno završili.“). Provjera ispunjenosti gore navedenih standarda i kriterija, kao i svih ostalih, provodi se u postupcima vanjskog vrednovanja (akreditacije) visokoškolskih ustanova i studijskih programa.

Na temelju navedenog može se zaključiti da je BiH kroz svoj zakonodavni okvir usvojila sve temeljne elemente Bolonjske reforme, čime je stvoren okvir za uspješno provođenje Bolonjske reforme.

3. RAZINE KVALIFIKACIJA U KONTEKSTU TRŽIŠTA RADA U BIH

Bez obzira što su zakonodavnim okvirom stvoreni preduvjeti za uspješnu implementaciju Bolonjske reforme, uspješnost njene implementacije ovisi isključivo o ispunjenosti standarda kvalitete na razini visokoškolske ustanove i studijskih programa. U skladu s temom koja se odnosi na tržište rada, u ovom slučaju stavlja se naglasak na gore navedene standarde iz ESG 2015 (1.2. i 1.4.) i iz odluka o kriterijima za akreditaciju (kriteriji 2. i 4.), koji se odnose na povezanost ishoda učenja s generičkim deskriptorima te na postupke priznavanja (i

prepoznavanja) prema razinama kvalifikacije, a koji su u BiH definirani samo u jednom dokumentu – *Osnovama kvalifikacijskog okvira u BiH*. Pri tome je indikativna ispunjenost ovih standarda i korištenje *Osnova kvalifikacijskog okvira u BiH* upravo na javnim visokoškolskim ustanovama u statusu sveučilišta/univerziteta iz sljedećih razloga: jer imaju specifičnu ulogu u društvu u kontekstu njihove društvene odgovornosti i korištenja javnih sredstava, jer su jedine izdavale i predbolonjske i bolonjske diplome (pa se može pratiti i način i dosljednost provođenja reformskih procesa prelaskom na bolonjske programe), jer njihovi rektori čine Rektorski zbor / Rektorsku konferenciju, koji je kao „savjetodavno tijelo za provođenje reforme visokog obrazovanja“ definiran čl. 43. Okvirnog zakona i, naposljetku, jer se one u društvu percipiraju kao profesionalni i vrijednosni autoriteti te kao takvi često služe kao neformalni primjer za djelovanje drugih društvenih subjekata.

Uvidom u interne akte svih javnih visokoškolskih ustanova u statusu sveučilišta/univerziteta (Sveučilište u Mostaru, Univerzitet „Džemal Bijedić“, Univerzitet u Banjoj Luci, Univerzitet u Bihaću, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Univerzitet u Sarajevu, Univerzitet u Tuzli, Univerzitet u Zenici), stečena prava definirana čl. 56. *Okvirnog zakona* samo se na Sveučilištu u Mostaru i Univerzitetu „Džemal Bijedić“ mogu ostvariti na način da se izdavanje potvrda o ekvivalenciji provodi automatski i dosljedno na svim organizacijskim jedinicama u skladu s *Osnovama kvalifikacijskog okvira u BiH* te da se nastavak studija diploma stečenih na tim visokoškolskim ustanovama po predbolonjskom programu provodi dosljedno na svim studijskim programima sukladno načinu ekvivalencije [3,4]. Na Univerzitetu u Sarajevu interni akt o ekvivalenciji navodi da se povjerenstvo „pri utvrđivanju prijedloga za ekvivalenciju rukovodi“ *Osnovama kvalifikacijskog okvira u BiH*, ali, budući da je odluka delegirana na svako pojedinačno povjerenstvo, postupak izdavanja potvrda ne provodi se dosljedno na svim organizacijskim jedinicama, niti je ujednačen nastavak studija diploma stečenih na Univerzitetu u Sarajevu po predbolonjskom programu [5]. Na Univerzitetu u Banjoj Luci interni akt o ekvivalenciji definira „opće jedinstvene kriterije“, ali oni nisu usklađeni s *Osnovama kvalifikacijskog okvira u BiH* [6]. Na ostale četiri javne visokoškolske ustanove (Univerzitet u Bihaću, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Univerzitet u Tuzli, Univerzitet u Zenici) nije usvojen interni akt koji regulira postupak ekvivalencije, iz čega se može pretpostaviti da se ona i ne provodi.

Međutim, *Osnove kvalifikacijskog okvira u BiH* ne služe „samo“ za ekvivalenciju ranije stečenih diploma, koliko god ona bila važna, ne samo kao zakonska obveza, nego kao instrument i za ostvarivanje stečenih prava pojedinaca i za reguliranje pojedinih profesija te tržišta rada u cjelini. U *Osnovama kvalifikacijskog okvira u BiH*, kao i u svakom kvalifikacijskom okviru unutar Europskog prostora visokog obrazovanja, za svaku razinu kvalifikacije definirani su generički deskriptori izraženi ishodima učenja kroz kategorije „znanje“, „vještine“ te „odgovornost i samostalnost“. Pri tome je upravo kategorija „odgovornost i samostalnost“ ključna za pristup pojedinim profesijama i pojedinim radnim mjestima, odnosno, drugim riječima, ključna za definiranje razlike između različitih razina kvalifikacije upravo po pitanju odgovornosti i samostalnosti u kontekstu radnog okruženja. Takav jedan instrument je preduvjet za definiranje standarda zanimanja i standarda kvalifikacije za sve profesije čija je standardizacija u interesu društva. Budući da su visokoškolske ustanove institucije koje izdaju kvalifikacije različitih razina, nužno je da se one prilikom formuliranja ishoda učenja na razini kvalifikacije vode prvenstvo generičkim deskriptorima, pa zatim i svim drugim relevantnim dokumentima, bilo u zemlji ili inozemstvu, koji mogu pružiti informacije o kompetencija i poslovima koje treba znati/moći obavljati osoba s određenom kvalifikacijom. Pri tome je važno imati na umu i da su prilikom kreiranja nastavnih planova i programa ishodi učenja samo jedan (iako ključan) element, koji mora biti povezan s ostalim elementima (ciljevi, sadržaji, metode poučavanja, metode vrednovanja, radno opterećenje izraženo kroz ECTS bodove). Bez *Osnova kvalifikacijskog okvira u BiH*, kao jedinog instrumenta u BiH za

usklađivanje ishoda učenja studijskog programa s generičkim deskriptorima, pitanje je koliko su ishodi učenja navedeni u bilo kojem dodatku diplomi usklađeni s generičkih deskriptorima razine kvalifikacije koja se tom diplomom stječe, što nije važno samo za kontekst BiH (iako je za BiH društvo i prevažno), nego i u kontekstu europskog tržišta rada, s obzirom da su generički deskriptori i razina kvalifikacija *Osnova kvalifikacijskog okvira u BiH* usporedivi s generičkih deskriptorima i razinama kvalifikacija EQF-a. Ako se na javnim visokoškolskim ustanovama u BiH, kako je navedeno, većinom ne provodi ekvivalencija predbolonjskih naziva s bolonjskim nazivima prema *Osnovama kvalifikacijskog okvira u BiH*, na temelju čega se može zaključiti da se ishodi učenja na razini bolonjskih kvalifikacija formuliraju prema tim istim *Osnovama*, ili ako se zaista formuliraju, čime se može opravdati takva nedosljednost? Postoji li analiza koja bi pokazala koliku štetu tržištu rada i društvu u cjelini pravi neujednačena „kompetentnost“ kvalifikacija istih razina?

Osim kvalifikacija stečenih u BiH, na BiH tržište rada dolaze i kvalifikacije stečene u inozemstvu, čije bi se priznavanje u svrhu pristupa tržišta rada (kao i nastavka obrazovanja) trebalo provoditi koristeći opet isti instrument – *Osnove kvalifikacijskog okvira u BiH*, opet uspoređujući razine kvalifikacije inozemnog obrazovnog sustava sa sustavom u BiH, koji nije definiran nijednim drugim dokumentom. Istina je da se prilikom priznavanja inozemne obrazovne isprave u svrhu nastavka obrazovanja na visokoškolskim ustanovama uspoređuje i sadržaj stečenih ishoda učenja sa sadržajem ishoda učenja određenog studijskog program pa se tom prilikom vrši dodatna provjera njihove sadržajne usklađenosti. Međutim, prilikom priznavanja u svrhu pristupa tržištu rada u BiH predviđena je usporedba samo razine kvalifikacije, ne gledajući sadržaj ishoda učenja, jer se taj postupak temelji na povjerenju u sustav vanjskog osiguranja kvalitete države porijekla diplome, pretpostavljajući da u državi porijekla diplome postoje i vanjski i interni mehanizmi koji će osigurati da su stečeni ishodi učenja upravo na onoj razini kvalifikacije koja je navedena u obrazovnoj ispravi koja se priznaje i na temelju tog povjerenja „pušta se“ inozemna diploma na BiH tržište rada, u BiH društvo, baš onako kako je to propisala *Lisabonska konvencija*. Isto tako, prilikom priznavanja kvalifikacija iz BiH u inozemstvu, institucija koja vrši priznavanje podrazumijeva povjerenje u sustav visokog obrazovanja u BiH, sa svim njegovim dionicima, elementima i procedurama. Bez obzira na sve postupke vanjskog vrednovanja u BiH, ostaje činjenica da je ESG 2015 definira odgovornost visokoškolske ustanove za osiguranje kvalitete: „ESG se temelji na sljedeća četiri načela za osiguravanje kvalitete u EHEA-i: visoka učilišta su glavna odgovorna za kvalitetu vlastitog rada i njezino osiguravanje, (...)“, što je u skladu s autonomijom visokoškolske ustanove koja proizlazi iz čl. 4. *Okvirnog zakona*: „Visoko obrazovanje zasniva se na akademskim slobodama, akademskoj samoupravi i autonomiji univerziteta“ te se detaljnije definira u zakonima nadležnih obrazovnih vlasti.

S druge strane, praksu javnih visokoškolskih ustanova u smislu „ignoriranja“ *Osnova kvalifikacijskog okvira u BiH* kao instrumenta za definiranje razine kvalifikacija, preuzele su ostale javne institucije, ali i privatni sektor, te se natječaji za radna mjesta kao i njihove sistematizacije definiraju proizvoljno i neujednačeno, što osim opće nesigurnost dovodi i do konstantne diskriminacije. Tako se otvara mogućnost da na radna mjesta koja podrazumijevaju „odgovornost i samostalnost“ dolaze pojedinci s kvalifikacijama čiji ishodi učenja ne odgovaraju razini „odgovornosti i samostalnosti“ koje je potrebna, ili se, s druge strane, pojedincima s predbolonjskim diplomama visoke i više stručne spreme uskraćuju prava na pristup radnim mjestima (i nastavku obrazovanja) na koje kao ekvivalenti imaju prava. Nadalje, ne samo da se *Osnove kvalifikacijskog okvira u BiH* „ignoriraju“, nego se događa i da visokoškolske ustanove i druge državne institucije djeluju protivno preporukama i mišljenjima Centra za informiranje i priznavanje dokumenata iz područja visokog obrazovanja (CIP), čime se izravno krši ESG 2015 standard 1.4. koji kaže: „Primjereni postupci priznavanja počivaju na (...) suradnji s drugim visokim učilištima, agencijama za osiguranje kvalitete i nacionalnim

ENIC i NARIC uredima, kako bi se osiguralo ujednačeno priznavanje u cijeloj zemlji“. Time se, nažalost, napravio značajan korak unatrag po pitanju čak i teorijske mogućnosti za definiranje standarda zanimanja i/ili standarda kvalifikacije, koji bi samo jasno odredili koja razina kvalifikacije s kojim kompetencijama i ishodima učenja je potrebna za određeno zanimanje. Argumenti koji se odnose na „nemogućnost“ provedbe procesa definiranja standarda zanimanja i/ili standarda kvalifikacije referiraju se na složene razine nadležnost obrazovnih, ali i drugih, vlasti u BiH, po kojima postoji uvijek prevelik (dvoznamenkast) broj nadležnih ministarstava, komora, zavoda i drugih institucija koje bi koordinirano mogle participirati u takvom procesu za svako pojedino zanimanje/kvalifikaciju. Jasno je da takvo stanje najviše šteti upravo tržištu rada, a samim time nužno i društvu u cjelini. S druge strane, nijedan zakonski akt, primjerice, ne sprječava inicijativu da se upravo kroz Rektorski zbor / Rektorsku konferenciju definiraju standardi kvalifikacija barem nekih (za društvo) prioritetnih profesija, u čijoj izradi bi sudjelovale i čije rezultate bi primjenjivale javne visokoškolske ustanove, posebno za one profesije koje se u BiH i obrazuju samo na javnim visokoškolskim ustanovama.

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Kako je već rečeno, povjerenje unutar Europskog prostora visokog obrazovanja temelji se na elementima Bolonjske reforme te njihovoj primjeni unutar sustava svake države potpisnice. Evidentno je da se u BiH primjenjuju elementi koji se odnose na tri ciklusa obrazovanja, ECTS bodove, jedinstvo nastave i znanosti, međunarodnu mobilnost te sustave vanjskog i internog osiguranja kvalitete, ali je jednako tako evidentno da se ne primjenjuju elementi koje čini kvalifikacijski okvir, a to su razina kvalifikacije i generički deskriptori svake razine. Navedene elemente trebaju jednako koristiti sve institucije koje čine dio sustava visokog obrazovanja, a posebno visokoškolske ustanove kao nositelji Bolonjske reforme, ako žele ispuniti standarde kvalitete navedene u ESG 2015. „Ignoriranje“ *Osnova kvalifikacijskog okvira u BiH*, za koje je već objašnjeno zašto je štetno i u kontekstu domaćeg tržišta rada i u kontekstu međunarodnog povjerenja u BiH sustav visokog obrazovanja, može se objasniti samo na dva načina:

1) postoje mišljenja i stavovi da *Osnove kvalifikacijskog okvira u BiH* nisu obvezujuće za visokoškolske ustanove, jer nisu donesene od njihove nadležne obrazovne vlasti

2) nije dovoljno razvijena svijest o tome čemu služe elementi kvalifikacijskog okvira u obrazovnom sustavu bilo koje države i na bilo kojoj razini obrazovanja.

I jedno i drugo objašnjenje ukazuje na nepoznavanje temeljnih koncepata visokog obrazovanja, koje se temelji na autonomiji visokoškolskih ustanova da osigurava i unapređuje ispunjenost standarda kvalitete, ne zato što mora, nego zato što želi, imajući na umu svoju misiju u društvu u kojem djeluje. Za *Osnove kvalifikacijskog okvira u BiH* može se reći da vrijedi pravilo koje je dobro poznato „zdravom“ tržištu rada, a to je da nije važan „pečat“ nego „sadržaj“: jednako kao što je tržištu rada od „pečata“ na kvalifikaciji važniji „sadržaj“ kojeg pojedinac s njom donosi, tako je i kod *Osnova kvalifikacijskog okvira u BiH* važnije ono što one sadrže, od toga čiji je „pečat“ na njima. Svako drugo stajalište ide u smjeru birokratizacije, koja je jednako pogubna i za tržište rada i za svrhu s kojom djeluju visokoškolske ustanove.

Drugim riječima, provedba Bolonjskog procesa u BiH u nesuglasju 12 nadležnih obrazovnih vlasti nespojiva je s idejom Europskog prostora visokog obrazovanja, jer se time dolazi do apsurdna da kvalifikacijski okvir kao instrument Bolonjske reforme, kojemu je cilj usporedivost kvalifikacija i njima stečenih prava u međunarodnom kontekstu, unutar jedne države, BiH kao potpisnice Bolonjske deklaracije, proizvodi diskriminaciju pojedinih kvalifikacija i osporavanje njima stečenih prava.

5. REFERENCE

- [1] Klepić, Z.; Boban, L.; Malešević, M.: Vodič kroz osiguranje kvalitete na Sveučilištu u Mostaru, Sveučilište u Mostaru, Mostar, 2020, pp. 7-15
- [2] <https://www.enqa.eu/publications/esg-2015-2018-enqa-agency-reports-thematic-analysis/>
- [3] https://web-admin.sum.ba/api/storage/ekvi_1683717965_40.pdf
- [4] <https://www.unmo.ba/media/3501/pravilnik-o-ekvivalenciji-unmo-od-31-8-2023.pdf>
- [5] <https://www.unsa.ba/sites/default/files/dodatak/2020-07/Pravilnik%20o%20ekvivalenciji%20ranije%20stecenih%20akadem.%20titula%2C%20nauc.%20i%20struc.%20zvanja.pdf>
- [6] <https://unibl.org/uploads/files/strane/pravilnici/2023/pravilnik-priznavanje-stranih-viskoskolskih-ustanova.pdf>